

СУЧАСНІСТЬ

ЛІТЕРАТУРА, МИСТЕЦТВО, СУСПІЛЬНЕ ЖИТТЯ

У НОМЕРІ:

ВАСИЛЬ БОРОВИЙ

Поезії

**ЄВГЕН
ПАШКОВСЬКИЙ**

Безодня.

Роман. Закінчення

**В'ЯЧЕСЛАВ
ЛИПІНСЬКИЙ**

Хам і Яфет

ВАЛЕРІЙ ШЕВЧУК

Вячеслав Липинський—

історик, політик

та мислитель

**ІГОР
КАЧУРОВСЬКИЙ**

Огляд другого тому

літературної

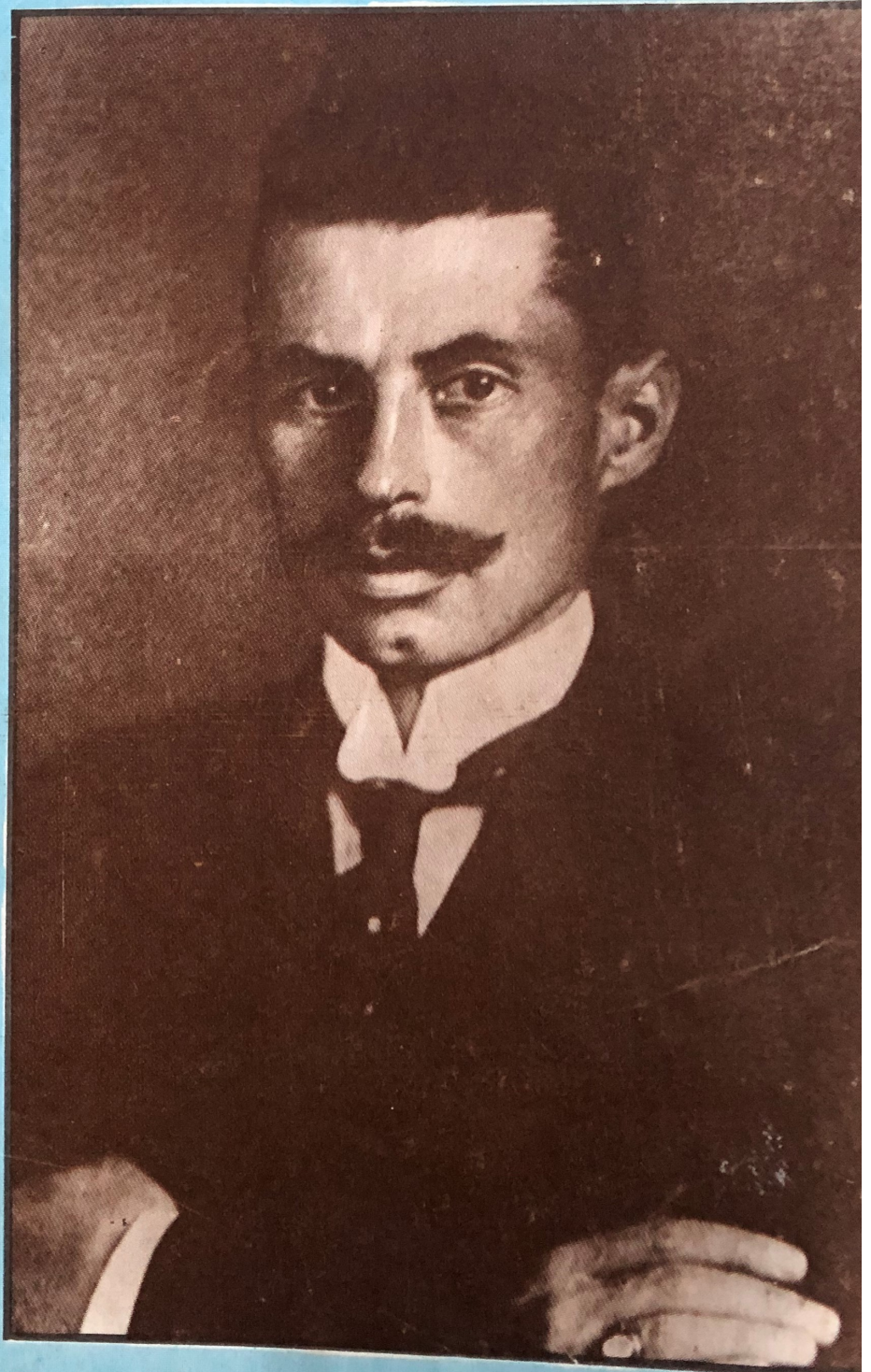
енциклопедії

ЯРОСЛАВ РОЗУМНИЙ

Маркіян Шашкевич—

синонім національного

відродження

ISSN 0585-8364

6 ЧЕРВЕНЬ 1992 .

ПО ДОРОЗІ З МИНУЛОГО
В СУЧАСНЕ

Оскар Кольберг. Казки Покуття. Упорядкування, підготовка текстів, вступна стаття, примітки та словник І. Хланти, художник-оформлювач Е. Медвецька. — Ужгород: «Карпати», 1991.

Інтерес до українського побуту, культури, усної народної творчості набуває виняткового значення в діяльності визначних польських літераторів, учених, громадських діячів XIX ст. Певну роль у цьому відіграв безпосередній зв'язок переважної більшості дослідників з Україною. Деякі з них (В. Залеський, Ю. Коженювський, А. Бельовський, І. Коперницький) походили з України, інші (З. Доленга-Ходаковський, Ж. Паулі, Ю. Крашевський, В. Поль, О. Кольберг) провели тут значну частину життя або подорожували по ній.

Оскар Кольберг (1814—1890) народився в сім'ї інженера-топографа з містечка Пшісуха, Радомської губернії, королівства Польського. В історію йому судилося увійти видатним народознавцем, основоположником польської фольклористики. За великі наукові заслуги був обраний членом-кореспондентом Краківської Академії Наук, наукових товариств у Парижі та Петербурзі, музичних — у Львові та Варшаві. Наукова спадщина О. Кольберга складає 80 томів, переважну більшість яких надрукував за життя власним коштом. Його ім'я увійшло в українські енциклопедії, а народознавчі праці «Покуття» (1882—1889), «Волинь» (1907), «Русь Карпатська» (1970) та ін. назавжди залишаться важливою джерельною базою української фольклористики та етнографії.

Про О. Кольберга написано чимало. У працях польських, українських і російських учених охоплені головні віхи творчої біографії (М. Янчук, С. Лам, Й. Гайек, Р. Гурський), докладно проаналізовані наукові принципи окремих публікацій (Я. Карлович, І. Франко, І. Коперницький, Ч. Нейман, Р. Зибіч, В. Гнатюк), їх місце у розвитку слов-

янської фольклористики (О. Пипін, М. Сумцов). Серед історіографічних робіт останніх десятиліть знаходимо змістовні праці українських етнологів В. Юзвенко і З. Болтарович. Однак досі ніхто не наважувався перевидати українською мовою принаймні частину величезної спадщини О. Кольберга. Заповнити прогалину випало на долю закарпатського вченого Івана Хланти.

До студій над О. Кольбергом взявся зрілий фольклорист-професіонал. Кандидатську дисертацію «Українська соціально-побутова казка» (1976) він успішно захистив в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського АН УРСР. Науковий керівник професор Дей спонукав його вивчати і багатий фамільний архів братів Рудченків, авторів знаменитого соціально-психологічного роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», в результаті чого появились «Народні пісні в записах Панаса Мирного та Івана Білика» (1977).

Наукова громадськість схвально зустріла і появу двох фольклорних видань, що безпосередньо відображають вузькопрофесійний інтерес ученого. У збірках «Правда і кривда» (1981) і «Казки Карпат» (1989) подано загалом близько 300 українських народних казок, записаних власне упорядником, а також його попередниками і сучасниками (В. Гнатюком, П. Літуром, М. Івасюком, С. Пушиком та ін.) у Східній Галичині, на Закарпатті та Буковині. Нещодавно на книжкових полицях з'явилася і швидко розійшлася невелика збірка вертепних дійств і колядок «Над вертепом зірда ясна» (1990), якою фольклорист вітав українське національне пробудження на Закарпатті. До вагомого ужинку кандидата філологічних наук І. Хланти на ниві українського фольклору слід додати ще близько 50 аналітичних праць, два бібліографічні покажчики, що, ясна річ, не вичерпують коло творчих зацікавлень ученого.

У своїх студіях дослідник особливу увагу звернув на мандрівки О. Кольберга на

Покуття (Станіславська і Коломийська округи) в середині 1870—1880-х років, які дали життя чотиритомній фольклорно-етнографічній праці «Покуття» (1882—1889). Видана у Кракові польською мовою, вона належала до найцінніших і найвизначніших публікацій українських народних творів XIX ст. Характерна риса Кольберга-народознавця — велика увага до організації масового збирання усної народної творчості, що стало надалі традицією у польській фольклористиці. Під час підготовки «Покуття» до друку він підтримує постійний зв'язок із фольклористами-аматорами на місцях. Завдяки цьому в першому томі подано детальний опис місцевого населення, а в другому-третьому — численні зразки його пісенної та музичної творчості. Для популяризації І. Хланта вибрав четвертий том «Покуття», який складають 77 казок і 205 загадок (їх випущено). Казки «Покуття» у записах О. Кольберга — справжнє багатство народного епосу. За кількістю зразків і різноманітністю сюжетів це був п'ятий збірник українських казок після видань І. Рудченка (1869—1870), М. Драгоманова (1876), П. Чубинського (1878) та Ю. Мошинського (1885). Водночас «Казки Покуття» — перше і найбільш солідне видання галицьких казок. Наступні збірки «Чарівне горнятко» (1971), «Казки Підгір'я» (1976), «Золота вежа» (1983) побачили світ порівняно недавно.

Тому зрозумілий той ступінь наукового ризику, на який пішов упорядник, повертаючи сучасникам світобачення їхніх предків. Сучасний читач ледве отримав би насолоду розшифрувати живу мову сторічної давності, буквально перекладену з латини. Отже, видання упорядковано за сучасним правописом, але із збереженням покутських лексичних і фразеологічних особливостей.

О. Кольберг подав казки усіх жанрів: про тварин, героїко-фантастичні, соціально-побутові, нісенітничі, умовно згрупувавши їх на «Чарівні казки» (всіх 25), «Казки про злих духів, силачів і страхів» (12), «Легендарні, моральні казки і т. п.» (11), «Пригодницькі казки та казки-анекдоти» (21), «Казки про тварин» (3), «Гуцульські казки» (5). Враховуючи специфіку науково-популярного видання, упорядник виправдано змінює ори-

гінальні назви кількох казок (чч. 34, 52, 55, 73), оскільки польський фольклорист не-виразно сформулював їхню головну ідею. Одначе вважаємо недоцільною заміну назви казки «Злодій на сповіді» (ч. 62) на «Як солдат сповідався». У текстах трапляються незначні пропуски, котрі, на думку упорядника, є зайвими у розгортанні окремих сюжетів (чч. 12, 22, 65, 70, 74). Прикра помилка вкралася у примітки, в яких обумовлено відсутність одного із варіантів казки «Розумна дівчина». Насправді обидва тексти (чч. 50 і 51) наведені повністю, але своєрідно пронумеровані (ч. 50 А і Б).

Загалом «Казки Покуття» О. Кольберга недолічують двох сюжетів. Вилучення з етичних міркувань сороміцького мотиву (ч. 49) можна пояснити традицією, яка складалася в українській фольклористиці. А от надзвичайно динамічний сюжет «Дочка і пасербиця» (ч. 42) напевно не зміг знайти прихильності видавців за наявні там релігійні мотиви. «Казки Покуття» зацікавлять людей різного віку і професійних устремлень: малюків — розкішним оформленням та ілюстраціями, старших — одухотвореністю. Для спеціалістів у кінці додається порівняльний показчик сюжетів. Особливо помічним видання стане вчителям і вченим-етнографам. Адже в казках зафіксований світогляд народу, його етичні та естетичні ідеали, праця, побут, сімейні та громадські звичаї, а в цілому — особливості українського національного характеру.

Читаючи «Казки Покуття», можна охопити основи народного мислення другої половини XIX ст. бодай на маленькому клаптику української землі. Трапилося в Жаб'є-Ілці 1876 р., О. Кольберг мимобіжно записав, що чотири гуцульські казки розповів йому Ю. Скірчук, а п'яту — наймит місцевого священика С. Вітвіцького. А хто ті обдаровані селяни з околиць Коломиї і Городенки, Тлумача, Снятина, котрі годинами оповідали польському вченому? О. Кольбергу й на гадку не спало «подавати для нащадків імена співаків Гриців чи співачок Гафок». Мета його порівняльного вивчення по обидва боки російсько-австрійського кордону полягала у визначенні специфічних рис польського фольклору в межах «історичної Польщі», до якої, за твердим

переконаннями О. Кольберга, належали й українські землі. Втім, саме завдяки О. Кольбергові із історичної давнини постає не безіменний народ, а українці Карпат з їх контрастною ментальністю, викоханою чарівною природою над Дністром, Прутом і Черемошем, політичними і соціальними умовами австрійської провінції Галичини, буденними сільськими турботами і родинним життям.

В основному колізії точаться у взаєминах дітей і батьків, братів і сестер, односельців і жителів чужих сіл, одноплемінників і євреїв та циган, селян і панів та цісаря, грішних і святих, простих людей і надприродних сил. До традиційних опозицій належать і потаємні, інтимні стосунки між особами протилежних статей. Сороміцькі сюжети прийнято українськими етнографами залишати поза предметом широких досліджень. Відомі збірки сороміцьких звичаїв, казок, пісень, приказок, загадок і лайки Ф. Вовка (1898) і В. Гнатюка (1910—1912), у яких активну участь брав І. Франко, вийшли поза межі України відповідно французькою та німецькою мовами і не призначалися для вільного продажу. З таких міркувань, напевне, виходив і упорядник, знімаючи текст ч. 49. Однак слів із пісні не викинеш. Із живого народного гуді зробити штучне, непериродне. Сороміцькі мотиви зустрічаються в низці казок.

У покутських селах бували з іронією

розповідали про свої поневірвання по судових інстанціях цісарської Галичини. Втім, бюрократи в усіх часах і народах однакові: шукають вигоду, а відтак відтягують вирішення і дріб'язкових справ.

Допитливий читач знайде чимало інших сюжетів на свій смак і розсуд. Народ жив, вірив, сподівався, що нарешті і на цьому світі щастя усміхнеться. Віднайдеться насправді ота казкова діамантова дорога, дивовижний камінь чи молодильна вода, прилине чарівний кінь, золотий птах чи золота рибка, зійде щаслива зірка — вісниця достатку, спокою і безтурботного життя.

На жаль, рецензоване видання не позбавлене вад. На нашу думку, словник маловживаних слів (дуже потрібний!) варто було розширити. Потрібно було пояснити деякі чужомовні слова, деякі кальки, як слуп (стовп), клевець (молот), дубельтівка (двостволка, мисливська рушниця), мурин (негр), під (горище), туз (дюжина) тощо.

«Казки Покуття» О. Кольберга, репрезентовані вченим-фольклористом І. Хлантою, є першою спробою ввести у широкий науковий обіг величезну фольклористичну спадщину польських народознавців ХІХ ст. Ще чекають свого дослідника і видавця збірки українських казок Ю. Мошинської, С. Рокосовської і т. д. Варто було б перевидати записи казок, здійснені відомими українськими фольклористами І. Рудченком, П. Чубинським, М. Драгомановим, І. Манжурую, Б. Грінченком, В. Гнатюком та ін.